

FİLYOS VADİSİ PROJESİ'NİN SERBEST BÖLGELER BAĞLAMINDA BÖLGE VE ÜLKE EKONOMİSİNE OLASI KATKILARI

Doç. Dr. Ramazan ARSLAN*

Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

rarslan@bartin.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4574-8819

Mustafa YILMAZ

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bölgesel Kalkınma İktisadi ABD

mustylmz89@gmail.com, ORCID:0000-0002-9955-3339

ÖZ

Serbest bölge, bir ülke sınırları içerisinde olup gümrük mevzuatının kısmen ya da hiç uygulanmadığı özel alanlar olarak tanımlanır. Serbest Bölgeler, devlet müdahalesinin minimum düzeyde olduğu aynı zamanda ticareti ve üretimi büyütmek için birtakım teşviklerin sağlandığı yerlerdir. Dünyada serbest bölgeler, büyük tüketim alanlarına yakın yerlerde oluşan ticaret kolonilerinin serbest alanlar oluşturması ile başlamıştır. İlk serbest liman örneği 1547 yılında İtalya' da kurulmuştur. Türkiye'de ise 1985 yılında 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun yürürlüğe girmesi ile ilk serbest bölgeleri Mersin ve Antalya illerinde kurulmuştur. Enerji, tarih boyunca toplumların temel gereksinimlerinden biri olmuştur. Enerji tüketim talebine karşılık petrol rezervlerinde bir artışın olmaması, enerji ithalatına olan bağımlılığı artırmaktadır. Türkiye'nin dış ticaret açığında en büyük pay enerji ithalatına aittir. Filyos Vadisi Projesi, enerji ithalatına olan bağımlılığı azaltmada bir potansiyel olarak değerlendirilmekte ve önemli bulunmaktadır. Çalışma konusunu oluşturan Filyos Vadisi Projesi, serbest bölge, serbest endüstri bölgesi, liman ve genişleme alanının tamamına verilen isimdir. Çalışmanın temel amacı, serbest bölgeler bağlamında Filyos Vadisi Projesi'nin bölge ve ülke ekonomisine olası katkılarını incelemektir. Bu amaçla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş, verilerin toplanmasında doküman analizi olarak basılı ve elektronik materyaller incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın temel sonuçlarından biri, ulusal bir yatırım projesi olan Filyos Vadisi

projesinin bir enerji, teknoloji ve lojistik üssü haline gelebileceğidir. İkincisi, özellikle Karadeniz Gazı sayesinde enerji ithalatının %30'unu karşılayabilme potansiyeliyle birlikte hem bölge hem de ülke ekonomisine özellikle yatırım, istihdam, ticaret ve enerji gibi temel konularda önemli katkılar sağlayabileceğidir.

Anahtar Kelimeler: Filyos, Filyos Vadisi Projesi, Serbest Bölge, Bölgesel kalkınma.

POSSIBLE CONTRIBUTIONS OF THE FILYOS VALLEY PROJECT TO THE ECONOMY OF THE REGION AND COUNTRY IN THE CONTEXT OF FREE ZONES

ABSTRACT

A free zone is a particular area within a country's borders where customs legislation is partially or not applied. Free Zones are places where government intervention is minimal, and some incentives are provided to expand trade and production. Free zones in the world started with creating free zones by trade colonies close to large consumption areas. The first example of a free port was established in Italy in 1547. In Turkey, with the entry into force of the Free Zones Law No. 3218 in 1985, the first free zones were found in the provinces of Mersin and Antalya. Energy has been one of the basic needs of societies throughout history. The lack of an increase in oil reserves in response to energy consumption demand increases foreign dependency in energy. The largest share in Turkey's foreign trade deficit belongs to energy imports. Filyos Valley Project is seen as potential and important in reducing foreign dependency in energy. Filyos Valley Project, which is the subject of the study, is the name given to the free zone, free industrial zone, port and the entire expansion area. The study's primary purpose is to examine the possible contributions of the Filyos Valley Project to the economy of the region and the country in the context of free zones. For this purpose, the qualitative research method was preferred, and printed and electronic materials were examined and evaluated as document analysis in data collection. One of the main results of this study is that the Filyos Valley project, which is a national investment project, can become an energy, technology and logistics base. Secondly, with the potential to meet 30% of energy imports, especially thanks to Black Sea Gas, it can make significant contributions to both the regional and

national economy, especially in basic issues such as investment, employment, trade and energy.

Keywords: Filyos, Filyos Valley Project, Free zone. Regional Development

GİRİŞ

Serbest bölge, ulusal sınırlar içinde olmasına rağmen vergi ve gümrük mevzuatının kısmen ya da hiç uygulanmadığı ayrıca belli başlı teşviklerin verildiği ticaret ve endüstriyel faaliyetlerin yapıldığı özel ekonomik bölgelerdir. Serbest bölgelerin kuruluş amaçları, yabancı sermayeyi bölgeye çekerek dış ticareti artırmak, yerli yatırımcıya hammadde teminini kolaylaştırmak, döviz girişini artırmak, istihdam sağlayarak kalkınma hamlelerini hızlı bir şekilde gerçekleştirmektir.

Serbest bölgelerin tarihsel kökeni ticaret ile başlamaktadır. Ticaret, insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için en basit anlamda mal değiş tokuşudur. Bu işlemin basitleştirilmesi için günümüzde para kullanılmaya başlanmıştır. Böylece insanlar daha basit, hızlı ve belli bir standartta mal değiş tokuşunu yapabilmektedir. Ticaret, para aracılığıyla önemli bir adım atarak ilerlemiş ve bugünkü halini almıştır. Ancak ticaret ile uğraşan tüccar sınıfı devletin oluşturduğu çeşitli baskı araçlarından kurtulmak için serbest bölgeler olarak bilinen, vergi muafiyeti ve teşviklerin olduğu alanlara ihtiyaç duyulmuştur (Tosuner ve Arıkan, 2014; Avrupa Serbest Bölgesi, 2021).

Türkiye’de serbest bölgelerin kurulması 24 Ocak 1980 Kararlarının uygulanmasıyla başlamıştır. Serbest bölgelerin tarihi arka planı Osmanlı İmparatorluğu’na kadar gitmektedir. 1870 yılında Tuna nehrinin Karadeniz’e dökülen kısmında, günümüzde Romanya sınırları dahilinde bulunan “Sulina” şehrinin serbest liman haline getirildiği bilinmektedir (Arslaner & Çobanoğlu, 2016,s. 4). Türkiye’de 15 Haziran 1985 tarihinde 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile ilk serbest bölgeler kurulmaya başlanmıştır (Avrupa Serbest Bölgesi, 2021). 2023 yılı itibari ile Türkiye’de bulunan serbest bölgelerin sayısı 18’i bulmuştur. Zaman içinde bu sayının 21’e kadar çıktığı görülse de yeterli verimliliğin sağlanamaması nedeniyle bazıları kapatılmıştır. Türkiye’de 2023 yılı için aktif bulunan serbest bölgeler; Antalya (1985), Mersin (1985), Ege (1987), İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi (1990), İstanbul Trakya (1990), İstanbul Endüstri ve Ticaret (1992), Adana-Yumurtalık (1992), Samsun (1995), Trabzon (1995),

Avrupa (1996), Rize (1997), Kayseri (1997), İzmir (1997), Gaziantep (1998), Tübitak-MAM (1999), Kocaeli (2000), Bursa (2000), Denizli (2000) serbest bölgeleridir. Bu bölgelerin çoğu lisansüstü çalışmalarda ele alınmış ve incelenmeye değer bulunmuştur (Giray, 2016; Tıraş, 2008; Toprak, 2019; Yayla, 2010).

Dış Ticaret Bakanlığı'nın verilerine göre Türkiye'de bulunan serbest bölgelerin oluşturduğu toplam istihdam 2022 yılı için 91.303 kişidir ayrıca 2022 yılı için serbest bölgelerde oluşan ticaret hacmi 32 milyar dolardır.

Filyos Vadisi, Zonguldak İlinin Çaycuma İlçesi sınırlarında Filyos Beldesi'nde bulunmaktadır. Filyos Limanı, Filyos Endüstri Bölgesi, Filyos Serbest Bölgesi, Serbest Bölge Gelişme alanının bulunan yatırım havzasının tümüne Filyos Vadisi Projesi adı verilmektedir. Filyos Limanı'nın ulaşım ağı çeşitliliği, stratejik konumu, hinterlandının geniş olması Karadeniz'e açılan önemli bir kapı yapmaktadır. Projede hedeflenen endüstriyel üretim ile orta ve yüksek teknoloji ürünlerin üretilmesi, teknoloji transferini, GSYH'nin artması, yerli ve yabancı sermayenin bölgeye gelmesi, döviz girdisi, hammadde tedariki, istihdam artışı gibi önemli katkılarıyla bölgesel ve ulusal kalkınmaya bir dinamizm kazandıracaktır.

Filyos Vadisi projesi, Türkiye'nin önemli bir ulusal yatırım projesi olma özelliği taşıdığından özellikle son zamanlarda Filyos çayı havzası, Filyos limanı üzerine yapılan bilimsel çalışmaların sayısında artış görülmektedir (Avcı, 1997; Ceyhan vd., 2017; Ceyhan ve Akdeniz, 2020; Coşkun ve Ortaç, 2022; Özdemir ve Güngör, 2019; Tabdik, 2022). Bu çalışmada ise Filyos Limanının da içinde yer aldığı Filyos Vadisi projesi'nin ekonomik boyutuna vurgu yapılarak literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Proje henüz tam anlamıyla tamamlanmadığından sonuçlarına ilişkin verilerin elde edilmesinde bazı güçlüklerle karşılaşılması çalışmanın kısıtını oluşturmuştur.

Çalışmada öncelikle serbest bölgelerin kavramsal çerçevesi çizilmiş, kuruluş amaçları ve çeşitlerine değinilmiştir. Türkiye'de ve dünyada serbest bölgelerin ortaya çıkış seyri hakkında bilgi verildikten sonra Filyos Vadisi projesi'nin bölge ve ülke ekonomisine olası katkıları yatırım, istihdam, ticaret, GSYH ve enerji başlıkları altında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. SERBEST BÖLGE: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüz küresel dünyasında ülkeler, ekonomik olarak varlıklarını sürdürebilmeleri için giderek dünya Pazarlarında yer alma çabası içinde olmuşlardır. Bu çabaların sonucu vermesi, söz konusu ülkelerin üretim yapma, yeni istihdam olanaklarını oluşturma, yabancı sermaye girişimini hızlandırıcı çabalar içine girme ve teknolojik yapılarını iyi kullanmalarına bağlıdır. Dolayısıyla ülkelerin artık kendi sınırları dahilinde de kalarak çeşitli vergisel istisnalar tanınan avantajlı bölgeler olarak bilinen Serbest Bölge ya da Nitelikli Sanayi Bölgesi” kurdukları görülmektedir (Buyrukoğlu & Şimşek, 2022,s. 64).

1.1. Serbest Bölge Kavramı

Serbest Bölge kavramı, ticaretin tarihi ile günümüze kadar süre gelen bir durum olup en basit ifadesi ile tüccarların mallarını alıp satabildiği ve bu işlemi yaparken zorluklar ile karşılaşmadığı alanlar ya da bölgelerdir. Geçmişten günümüze ekonomik ilişkilerin değiştiği gerçeğinden yola çıkarak, geçmişteki serbest bölgeler ile günümüz kapitalist üretim ilişkilerindeki serbest bölge temel anlamı ile aynı olsa da daha detaylanmış modern bir anlam kazanmıştır.

Serbest bölge kavramına genel hatları ile bakıldığında, siyasal olarak bir ülkenin sınırlarının içinde kabul edilmesi ile gümrük mevzuatı, vergilendirme, çeşitli teşvikler ile oluşturulmuş özel ekonomik lokasyonlardır (Yazıcılar, 200, s. 6). Başka bir ifadeyle bir devletin sınırlarının içinde olup dış ticaret işlemlerinde uygulanan kuralların esnetilmesi ya da hiç uygulanmaması, genel olarak ulaşımın daha kolay sağlandığı havaalanları ve limanlara yakın bölgelere, gümrük kuralları uygulanmadan, ihracatın gelişmesine imkân sağlayan ticari ve sınai faaliyetlerin gerçekleştiği yerler olarak tanımlanabilir (Güllü, 2008, s.93).

1.2. Serbest Bölgelerin Özellikleri

Serbest bölgeler, devletlerin siyasi sınırları içerisinde olup fiziksel olarak ayrılmış alanlardır. Serbest bölgede üretim faktörleri serbestçe dolaşabilir, döviz üzerinden ticaret yapılabilir. Böylelikle kur riskleri ortadan kalkmış olur. Serbest bölgelere, liberal iktisadın kurallarının en rahat bir şekilde uygulanabildiği deneysel alanlar olarak bakılabilir. Devletin sermaye üzerindeki tüm baskı unsurları serbest bölgelerde bulunmamakta ya da kısmen uygulanmaktadır.

Serbest bölgelerin, ülkelerdeki gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın ortak özellikleri aşağıda sıralanmıştır (Aslan, 2013,s. 17);

- Bir ülke serbest bölgeler, dış ticaret hacmini artırarak teknoloji transferi, döviz girdisi elde etme, ticaretin yanında sanayinin de gelişmesini sağlamak amacı ile kurulur.
- Serbest bölgelerde, sağlanan teşvikler ile maliyetlerin minimum seviyede tutularak üretilen malların ihraç edilmesi sağlanabilir.
- Ara mal ve hammadde temini serbest bölgeler aracılığı ile hızlı bir şekilde temin edilebilir.
- Bir şehir, liman ya da belirli bir alan serbest bölge ilan edilmekle birlikte zorunlu haller dışında ikamet etmek yasaktır.
- Serbest bölgelerde, endüstriyel malların üretimi, yükleme-boşaltma işlemi, depolama, ambalajlama, imha etme, montajlama, bankacılık ve sigortacılık faaliyetleri söz konusudur.
- Yabancı firma ve banka şubeleri, gerekli izinleri almaları koşulu ile serbest bölgelerde yatırım yapabilmektedirler.
- Serbest bölgeler, malların giriş ve çıkışı bakımından yabancı bir ülke gibi görülmeyle beraber gümrük vergisinden muaf, bürokratik işlemlerin az veya hiç uygulanmadığı yerlerdir.
- Serbest bölgeler, genel olarak uluslararası ulaşımın kolay olduğu transit bölgelerde kurulmaktadır.
- Serbest bölgeler, buldukları ülke sınırlarının dışında olmalarına rağmen kolluk kuvvetlerinin güvenlik tedbirleri sağlanmaktadır.

1.3. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları

Serbest bölgelerin kuruluş amaçları mikro ve makro düzeyde olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. Gelişmiş ülkelerdeki şirketler, 1970'ler de yaşanan kriz nedeniyle kârlarında çok ciddi düzeyde azalmalar yaşamıştır. Bu durumu aşmak için firmalar üretimi kendi ülkelerinden, emeğin ucuz olduğu sendikalaşmanın zayıf ya da hiç olmadığı gelişmekte olan ülkelere taşıma fikri ortaya atılmıştır. Gelişmekte olan ülkelere bir nevi fason üretim merkezleri kurularak tekrardan kârlarını artırma yoluna gitmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelere ekonomik kalkınma genel bir sorun olmuştur. Bu sorunun altından kalkabilmek

için yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyması nedeniyle serbest bölgeler, kalkınmada çok önemli bir araç olmuştur. Karşılıklı üstünlükler teorisi bağlamında ulus ötesi şirketler kârlarını maksimize etmek için ihtiyaç duydukları ucuz iş gücüne sahip olacaktır. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise kalkınmada önemli girdiler olan istihdam, teknoloji transferi ve döviz girdisi gibi önemli unsurlarda katkı sağlayacaktır. Böylelikle iki taraf için kazançlı durum ortaya çıkacaktır. Serbest bölgeler, gelişmiş ülkelerde ticari amaç ağırlıklı kullanılmıştır ancak gelişmekte olan ülkelerde kalkınma sorunlarından dolayı hem ticari hem de endüstriyel üretimi büyütmek için kullanılmıştır.

Binici (2020)'e göre serbest bölgelerin kuruluş amaçlarını aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İhracata yönelik yatırım ve üretimin; dolayısıyla ihracatın artırılması,
- Endüstriyel malların ihracatında artış sağlanması sonucunda döviz gelirlerinin artırılması,
- İstihdam imkânlarının artırılması,
- Yabancı sermaye ve teknik bilginin (know-how) ülkeye girişinin teşvik edilmesi, teknik bilgi ve yabancı sermaye aracılığı ile üretimde verimlilik artışı ve ürünlerin uluslararası pazarlarda tanıtılmasının sağlanması,
- Emek gücünün nitelik ve verimlilik artışının sağlanması,
- Ülkeye yeni teknoloji girişinin artırılması,
- Hammadde ihtiyacının hızlı ve optimum seviyede temin edilmesinin sağlanması,
- Ekonomiye dinamizm ve canlılık kazandırılması,
- İthalatın ucuzlatılması.

1.4 Serbest Bölge Çeşitleri

Serbest bölge, çeşitli serbest bölge türlerinin bir arada bulunduğu kavramı ifade etmekle birlikte temelde iki kritere göre sınıflandırılmaktadır. Birincisi, bir serbest bölge sadece ticari bir amaçla kurulabileceği gibi hem ticari hem de üretimin yapıldığı bir yapıya sahip olarak da kurulabilir. Gelişmiş ülkelerde ticari amaçlara yönelik serbest bölgeler yaygın iken gelişmekte olan ülkelerde hem ticari hem de endüstriyel yapıda serbest bölgeler daha yaygın bulunmaktadır. İkincisinde, serbest bölgede yapılan üretimin iç piyasaya yönelik mi yoksa ihracata yönelik mi olacağına göre sınıflandırma yapılır. Gelişmiş ülkelerde iç piyasanın ihtiyaçlarına yönelik üretim işlevi gören serbest bölgeler yaygın iken

gelişmekte olan ülkelerde bu durum ihracata yöneliktir. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeleri yakalayabilmek için serbest bölge yapılarını ihracata yönelik üretim yapmak için kurmaktadır.

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER

Serbest bölgelerin dünyada ilk örnekleri ticaret kolonilerinin serbest alanlarda ticari faaliyet ve üretim yapmaları ile ortaya çıkmıştır. İlk serbest liman örneğine İtalya'da rastlanılmaktadır. Devamında 1959 yılında İrlanda'da kurulan Shannon Serbest Bölgesi, serbest bölgelerin önem kazanmasında iyi bir örnek olmuştur. Shannon Serbest Bölgesi aynı zamanda endüstri serbest bölgesinin ilk uygulandığı yer olma özelliğini taşımaktadır. 1960'lı yıllar da birçok ülke bu modeli örnek almaya başlamıştır. 1966 yılında Tayvan bu modeli daha fazla geliştirerek ihracata dönük üretimi amaçlayan Kaohsiung İhraç Ürünleri İşleme Bölgesi kurulmuştur. 1978 yılında özellikle yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için Çin'de özel ekonomik bölgeler ortaya çıkmıştır (Avrupa Serbest Bölgesi, 2021).

Türkiye'de serbest bölgeler ile ilgili ilk çalışma 1927 yılında Serbest Mıntıklar Kanunu ile başlamıştır. Günümüz serbest bölgeciliği adına önemli sayılabilecek çalışmalar 1980'lerde başlamış olup 1985 yılında 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu yürürlüğe girmiştir. İlk serbest bölgeler ise Mersin ve Antalya illerinde kurulmuştur (Yazıcılar, 2007, s. 35).

Türkiye'de serbest bölgelerin yer ve sınırlarını belirlemeye yetkili merci Cumhurbaşkanı'dır. Bölgelerin, yerli ya da yabancı gerçek ya da tüzel firmaların kurulmasına ve işletilmesine Cumhurbaşkanı izin vermektedir (Resmi Gazete, 1985). Ticaret Bakanlığı'ndan ruhsat almak kaydıyla gerçek ya da tüzel kişiler serbest bölgelerde faaliyet gösterebilir (Binici, 2020, s.39).

Türkiye'de serbest bölgelere sağlanan teşvik ve avantajları aşağıda maddeler halinde sıralamak mümkündür (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021):

- Faaliyet ruhsatı üretim konulu olan serbest bölge firmalarının, ürünlerin imalatı ile elde edilen kazançlar Gelir ve Kurumlar Vergisi istisnadır. Bu durum Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi

sonuna kadardır. Avrupa Birliği yasaları vergisi istisnasını haksız rekabet olarak gördüğü için sıcak bakmamaktadır.

- Serbest Bölgede üretilen ürünlerin FBO bedelinin en az %85'ini yurtdışına ihraç eden kullanıcılar istihdam ettikleri personele ödenen ücretler gelir vergisinin dışında tutulmuştur. Bakanlar kurulunun %50'ye kadar indirme yetkisi bulunmaktadır.
- Üretim faaliyetindeki serbest bölge kullanıcıları yaptıkları faaliyetler ile ilgili damga vergisi ve harçlardan müstesnadır.
- Mevcut işyeri kiralayan kiracı- kullanıcı firmalar için 15 yıl, üretici-kiracı-kullanıcı firmalar için 20 yıl, kendi iş yerini inşa eden yatırımcı-kullanıcı firmalar için 30 yıl, üretici- yatırımcı-kullanıcı firmalar için 45 sene süre için faaliyet ruhsatı düzenlenir. Yatırımcı firmalar, hazine mülkiyetinde bulunan arazi, arsa ve binaları kiralanabilir veya 49 yıla kadar irtifak hakkı kullanabilir.
- Serbest bölgede elde edilen gelir ve kazançlar, izin gerektirmeden yurt içine veya yurtdışına transferi yapılabilir.
- Türkiye'den serbest bölgeye satılan mallar ihracata, serbest bölgeden Türkiye'ye satılan mallar ise ithalata tabi olup, serbest bölge kullanıcıları Türkiye'den ihraç fiyatına (KDV'siz) mal ve hizmet satın alma avantajına sahiptir.
- Serbest Bölgede, teşviklerden yerli veya yabancı tüm firmalar eşit bir biçimde yararlanır.
- Serbest Bölgelerde üretici talepleri haricinde fiyat, kalite ve standartlar ilgili kurumlarca uygulanmaz.
- Ödemeler döviz ile yapılır.
- Serbest Bölgelerden Türkiye'ye ticaret konusunda herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.
- Serbest bölgeler, özel şirketlerle işletilmekte olup bürokratik engeller en aza indirilmiştir.
- Türkiye'nin stratejik konum avantajı.
- Kolay tedarik zinciri imkânları.

2023 yılı itibari ile Türkiye’de 18 adet serbest bölge faaliyette bulunmaktadır. Öncesinde 21 serbest bölge varken bunlardan yeterli etkinlik gösterememesi ve çeşitli sebepler ile Doğu Anadolu Serbest Bölgesi, Mardin ve İMKB serbest bölgeleri kapatılmıştır. Türkiye’de aktif olarak faaliyeti bulunan serbest bölgeler aşağıda şekil 3’te gösterilmiştir. Genel olarak serbest bölgelerin kıyılarda kurulduğu dikkat çekmekte olup ticaret güzergâhlarında etkinlik göstermektedir.

Şekil 3: Türkiye’deki Serbest Bölgeler (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021)

3. FİLYOS VADİSİ PROJESİ

Filyos, günümüzde Batı Karadeniz Bölgesi’nde yer alan Zonguldak ili Çaycuma ilçesine bağlı bir belgedir. Belde, Filyos Nehri’nin Karadeniz’e dökülen alanda kurulmuştur. Tarihi derinliği İlk Çağlara kadar giden belde, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Helenistik dönemde çeşitli krallıkların egemenliklerinde kalmıştır. Romalılar, Bizanslılar, Cenevizliler ve Selçukluların hâkimiyetine giren bölge, Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet tarafından 1459-1460 tarihlerinde Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmıştır (T.C. Çaycuma Kaymakamlığı).

Filyos, Osmanlı kaynaklarında Hisarönü olarak geçmektedir. Osmanlı Dönemi’nde Bolu Sancağına bağlı bir kaza statüsünde olmuştur (BOA, İE.ŞKRT,3/288). 1924 yılında Zonguldak iline bağlanan Filyos, 1925’te inşasına başlanan Zonguldak-Karabük-Ankara demiryolunun içinden geçtiği önemli bir yerleşim alanı haline gelmiştir. 1937’de temeli atılan Karabük Demir Çelik Fabrikası için bir deniz yolu bağlantısı sağlaması bölgenin gelişme hızını artırmıştır (BAKAB, 2023).

Filyos Vadisi Projesi, Filyos Limanı, Filyos Endüstri Bölgesi, Filyos Serbest Bölgesi ve Serbest Bölge Gelişme alanı bulunan yatırım havzasının genel adıdır. Projenin düşünce temelleri, II.Abdulhamid döneminde (1876-1909) hazırlanan “Anadolu’da Genel Üretim Raporu”na dayandırılmaktadır. Proje, Filyos’ta açılacak kanallar vasıtasıyla gemilerin

Gökçebey ilçesine kadar girmesi, akarsuyun her iki yakasında bir ticaret ve sanayi alanının oluşturulması fikrine dayanmaktaydı. Bu yönüyle projeye sanayi odaklı bir kalkınma hamlesi olarak bakılmaktaydı. Dolayısıyla Filyos vadisi projesi, Filyos Çayı boyunca denizden karaya doğru 25 km uzunluğunda, 19 bin dönüm araziyi kapsamakta, Filyos Limanı ve Filyos Endüstri Bölgesi gibi iki büyük yatırım sahasından meydana gelmektedir (Atış & Çelikoğlu, 2019, s. 49).

Filyos Vadisi Projesi'nin yapımı ilk kez 1990 yılında gündeme gelmiş, ilk fizibilite çalışmalarına 1991 yılında başlanmıştır (T.C.Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı). Projenin bir kısmı, 08.09.2012 tarihli ve 28405 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 2012/3574 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Endüstri Bölgesi olarak ilan edilmiştir (Resmi Gazete). Filyos Vadisi Projesi, Serbest Bölge olan kısmıyla birlikte Filyos Limanı ile entegre bir proje niteliği taşımaktadır. Filyos Limanı ve Filyos Endüstri Bölgesi, 2014 yılında yatırım programına alınmış, 2016 Aralık ayında Liman inşaatına başlanmıştır (T.C.Zonguldak Valiliği). Filyos Vadisi Projesi'nin bir parçası olarak kabul edilen Filyos Limanı, 2021 Haziran ayında açılışı yapılmıştır (T.C. İletişim Başkanlığı, 2021).

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Filyos'un geleceğinin önemli bir bileşeni durumundadır. 2020 yılında Batı Karadeniz'deki Sakarya havzasında yer alan Tuna-1 kuyusunda 405 milyar metreküp üretilebilir rezerv keşfi yapılmıştır. TPAO'nun Sakarya Gaz Sahası özelinde saha geliştirme faaliyetleri devam etmektedir (Bilgin, 2022). İlk adımının 2020 yılında Sakarya Gaz Sahası'nda Fatih sondaj gemisinin vurduğu sondajla atılan Karadeniz gazı, 20.04.2023 tarihinde yapılan bir törenle devreye alınmıştır (T.C. İletişim Başkanlığı, 2023). Gazın devreye alınması, ülkemizin enerji bağımsızlığı yolunda atılmış tarihi bir adım olarak nitelendirilebilir.

3.1. Filyos Vadisi Projesinin Mekânsal Özellikleri

Filyos Vadisi, Zonguldak'ın Çaycuma İlçesi sınırları içerisinde bir sahil kasabası olan Filyos Beldesi'nde bir bölge olup aynı zamanda bu bölgeye yakın Bartın ve Karabük İlleri de bulunmaktadır. Filyos Vadisi Projesi'nin uygulanacağı bölge, Zonguldak İli ile Bartın İli arasındaki mevkiide bulunmaktadır. Filyos nehrinin denize döküldüğü kısımda bulunan Filyos Vadisi Projesi alanı, Zonguldak İli'nin 35 km doğusunda, Çaycuma İlçesi'nin 20 km kuzeyinde, Filyos Beldesi'nin 4 km batısında yer almaktadır.

Şekil 5.1: Filyos Limanı'nın Haritadaki Yeri (Çetinkaya, 2012,s. 4).

Filyos nehrini besleyen su kaynaklarını Devrek, Yenice, Soğanlı ve Araç çayları oluşturmaktadır. Filyos Irmağı havzası, Batı Karadeniz Bölgesinde 13.300 km²'lik alanı kapsarken proje alanı; doğu-batı doğrultusunda 203 km, kuzey-güney doğrultusunda 120 km'dir. Filyos Limanının kuruluş yeri, Filyos Irmağının doğu yakası olarak belirlenmiştir. Filyos Havzasının seçilme nedenleri aşağıda belirtilmiştir (Çetinkaya,2012,s. 4):

- Batı Karadeniz Bölgesinin ekseriyet ile engebeli arazi yapısına karşın proje alanının bu bölgedeki en uygun yerlerden biri olması,
- Ulaşım ağlarındaki (demiryolu, denizyolu, havayolu, karayolu) çeşitlilik, yerleşim alanlarında fazla seçeneklerin olması, bölgedeki tarım arazilerinin varlığı ciddi bir kaynak teşkil etmektedir,
- Taşkın önleme sistemleri ile proje alanında oluşabilecek olumsuz doğa olaylarına karşı önlem alınması,
- Bölgede yaşanan göç sorunu, sanayi yatırımları ile sağlanacak olan istihdam ile göçü tersine çevirebilecektir,
- Taşkın önleme sistemleri ile taşkın bölgesindeki arazilere tekrardan işlev kazandıracaktır,
- Filyos Limanı'nın İç Anadolu bölgesine yakınlığı avantaj sağlamaktadır,

- İç Anadolu ve en gelişmiş ili olan Ankara'nın Karadeniz'de en yakın Filyos Limanı olması,
- Marmara Bölgesi limanlarının kapasitelerinin aşmaları ve dağıtım imkânlarındaki zorluklar nedeniyle Filyos Limanı sanayi yerleşkesi için cazibe yaratmaktadır,
- Kastamonu ve Bolu Bölgesindeki mobilya ve ahşap sanayisi için, hammadde ithalatı ve ürün ihracatı için Filyos Limanı önemli bir konuma sahip olabilecektir,
- Bölgede etkin olan Ereğli Demir Çelik ve Karabük Demir Çelik fabrikalarının ihtiyaçları doğrultusunda temin edebileceği hammadde ve ürünlerin pazarlanmasında Filyos Limanı önemli rol oynayacaktır,
- Filyos Limanı'nın serbest bölge olması nedeniyle yatırım ve üretim yapacak firmalara teşviklerden yararlanma imkânı sağlayacaktır.

3.2. Filyos Vadisi Projesi'nin Bölge ve Ülke Ekonomisine Olası Katkıları

Cumhuriyet tarihinin en önemli projelerinden biri olan Filyos Vadisi Projesi, bir ulusal yatırım projesidir. Bölgede ekonomik kalkınmayı tetikleyerek bölgenin ulusal ve uluslararası tanınırlığını sağlayacak proje ile, bölgeyi bir yatırım havzası haline getirme potansiyeliyle bölge ve ülke ekonomisine pek çok katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu katkılar yatırım, dış ticaret, tarım, sanayi ve hizmetler ile enerji kaynağı gibi önemli başlıklar altında incelenmiştir.

3.2.1. Yatırım Bakımından Katkısı

Filyos Vadisi Projesi'nin oturduğu bölge kara yolu, deniz yolu, demiryolu, havayolu gibi çok çeşitli ulaşım olanaklarına sahiptir. Altyapılarının güçlendirilip modernizasyonunun sağlanması ile bölge önemli bir yatırım alanı haline gelecektir. Bunun için Filyos Irmağının ıslah çalışmalarının hızlandırılması, sel ve su baskınlarının engellenmesi gerekmektedir. Filyos Limanı'nın aktif hale gelmesi, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının ve bu bölgedeki limanların yüklerini azaltacaktır.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın Ulaşan ve Erişen Türkiye 2019 Raporunda “Üç Denizde Üç Büyük Liman” projesi dâhilinde İzmir Çandarlı, Zonguldak Filyos, Mersin Konteyner Limanlarının hayata geçirileceğinin kaydedilmesi, Filyos Limanı'nın önemli ve stratejik bir liman olduğunu göstermektedir (BAKKA, 2020). Ayrıca Filyos Limanı TINA projesi kapsamında 2020 yılı liman senaryoları dahilinde Mersin Limanı ile aynı elleçleme kapasitesine sahip bir liman olacağı belirtilmiştir. Ancak söz konusu durum Filyos Limanı'nın 2021 yılında faaliyete geçmesi nedeniyle ispatının biraz daha zaman alacağı yönündedir (Ceyhan, Kamacı & Peçe, 2017,s. 273). Filyos Yatırım havzasının yatırımcıyı çekmesi noktasında birkaç önemli etken sayılabilir. Bunlar arasında çok çeşitli taşımacılığa izin vermesi, 25 milyon ton/yıl kapasiteli bir limana sahip olacağı, 597 ha. Filyos Endüstri Bölgesi, 1166 ha. Filyos Serbest Bölgesi, 620 ha. Serbest Bölge Genişleme alanı ayrıca enerji kaynaklarına yakınlık, geniş bir hinterlanda sahip olması, bölgede yetişmiş ve nitelikli iş gücüne sahip olması, Filyos Vadisi merkezine 100 km yarıçapı içerisinde Erdemir ve Kardemir gibi demir-çelik fabrika ve işleme yerlerine sahip olması (URL-1, 2021) gibi etkenler sayılabilir. Bu etkenler bir bütün olarak bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sunacak, aynı zamanda bölgedeki şehirlerin gelişmesini de sağlayacaktır (Dinler, 2001, s.285).

Filyos Vadisi Projesinde başlıca rol oynayacak sektörler bakıldığında elektrikli teçhizat imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı, motorlu kara taşıtı, treyler (römork), yarı treyler(yarı römork) imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, temel eczacılık ürünleri, bilgisayar, bilgisayar parçalarının, elektronik ve optik ürünlerinin imalatı, hava taşıtları ve uzay araçları yanında ilgili makinelerin imalatı, silah mühimmat(cephane) imalatı, tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı sayılabilir. İlgili sektörler incelendiğinde bunların orta ve yüksek teknoloji gerektiren ürünler olduğu görülmektedir (URL-1, 2021).

3.2.2. İstihdam Bakımından Katkısı

Filyos Vadisi Projesi, bir mega proje olması özelliğiyle projeden dolaylı ve dolaysız istihdam etkileri beklenmektedir. Proje bölgesinin ulaştırma ve altyapıda yapılacak çalışmalar için bir istihdam kaynağı yanında endüstri bölgesi, serbest bölge ve limanda istihdam edileceklerle birlikte bölgeye önemli bir sinerji katacaktır.

TR 81 Düzey 2 Bölgesi (Zonguldak, Bartın, Karabük), göç veren ve yüksek işsizliğin olduğu bir bölgedir. Filyos Vadisi Projesi'yle bölge, göç alan bir bölge haline gelecektir. Diğer bir ifade ile tersine göç sağlanacaktır. Liman, OSB, serbest bölge, endüstri bölgesi, HES, sulama amaçlı baraj ile tarım ve sanayi alanlarında mega bir proje olması ile bölgede 40 bini aşkın işsize dolaylı veya doğrudan iş sağlanacağı tahmin edilmektedir (Çetinkaya, 2012, s. 31). Yüksek teknoloji yatırımlarıyla beraber bölgeye olan ilginin artacağı, bölgenin bir çekim merkezi haline gelebileceği, yatırım ve istihdamı artırarak Türkiye'nin cari açık sorununa olumlu katkı sağlayacağı beklenmektedir.

3.2.3. Dış Ticaret Bakımından Katkısı

Filyos Vadisi Projesi'nin liman, serbest bölge ve endüstri bölgesi, bölgenin yurtdışına açılan kapısı olacaktır. Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler başta olmak üzere Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya, Gürcistan gibi ülkelerin Filyos Limanı'nı tercih etmeleri beklenmektedir. Yapılan ulaştırma hatları ve iyileştirmelerle, Mersin Limanı ile demir yolu ve kara yolu gibi bağlantılar sağlanarak mevcut etkinlik maksimum düzeye çıkacaktır. Ayrıca Filyos Limanı, Ankara, Bolu, Düzce gibi illerdeki üreticilerin dış dünyaya açılan bir kapısı olacaktır (Filyos Lojistik Merkezi Araştırma ve Ön Fizibilite Raporu, 2020). Limanla birlikte bölgenin Ticaret merkezi haline gelerek bölgenin kalkınmasına ve Türkiye'nin dış ticaretine önemli katkı sağlaması beklenmektedir (Han & Kaya, 2021).

3.2.4. Gayrisafi Yurt Hasılası Bakımından Katkısı

Filyos Vadisi Projesi, TR 81 düzey 2'de yer almaktadır. Zonguldak, Karabük ve Bartın illeri, bu düzey içinde bulunmaktadır. Söz konusu üç ilin Türkiye GSYH'na 2010-2021 yılları arasında sağlamış oldukları katkıları aşağıda (Tablo 1) verilmiştir. Bahse konu yıllar arasında bu katkı yüzde 1'in hep altında kalmıştır. Filyos Vadisi Projesinin önemi de burada ortaya çıkmaktadır.

Proje bölgesinde büyük tesislerin kurulmasıyla, zaman içinde bir kümelenme ekonomileri meydana gelmesi mümkündür. Kümelenme kavramı aslında Weber'in kuruluş yeri teorisine de uygun düşmektedir. Weber (1958) söz konusu teoride geliştirdiği "kuruluş yeri faktörü" kavramına göre "ekonomik faaliyetler herhangi bir yerde değil de belirli

veya birkaç noktada toplanmaları halinde bir avantaj olarak ortaya çıkarlar”. Filyos Vadisi Projesi bu anlamda enerji tesisleri, makine-ulaşım araçları gibi katma değeri yüksek tesislerin kurulmasıyla bölgeyi bir kümelenme ekonomisi haline getirecektir. Dolayısıyla Filyos vadisi projesi alanındaki çalışmalar tamamlandığında ve maksimum üretim seviyesi yakalandığında, bir taraftan enerjide dışa bağımlılık azalacak, diğer taraftan konutların 30 yıllık ihtiyacını karşılayacak olması bakımından büyük bir katma değer sağlayacaktır.

Tablo 1: Gayrisafi yurt içi hasıla, cari fiyatlarla, 2010-2021

Yıllar	Türkiye GSYİH (Bin TL)	TR 81 GSYİH (Bin TL) (Zonguldak,Karabük,Bartın)	TR 81/TR (%)
2010	1.167.664.479	11.742.494	1,005639
2011	1.404.927.615	14.630.391	1,041363
2012	1.581.479.251	15.272.170	0,965689
2013	1.823.427.315	17.721.539	0,971881
2014	2.054.897.828	20.724.942	1,008563
2015	2.350.941.343	22.276.312	0,947549
2016	2.626.559.710	24.530.165	0,933928
2017	3.133.704.267	30.657.561	0,978317
2018	3.758.773.727	37.093.061	0,986839
2019	4.311.732.766	37.833.498	0,877455
2020	5.048.220.067	45.957.128	0,910363
2021	7.248.788.983	69.833.809	0,963386

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla, 2021.

Bilindiği gibi Türkiye enerji ithalatçısı bir ülkedir. Enerji ürünleri ithalatına ödenen fatura Rusya-Ukrayna Savaşı'nın etkisiyle 2022 yılının ilk on ayında 80,5 milyar dolara ulaştı. Enerji dış ticaret açığı 2022 yılında 81,1 milyar dolar düzeyinde. Aynı yılda toplam ithalat 364,4 milyar dolar, ihracat ise 354,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla enerji dış ticaret açığı toplam ithalatın %22'si, toplam ihracatın ise % 32'sini oluşturmaktadır. Enerji ithalatının milli gelire oranı 2013-2021 arasında yüzde 5 seviyesinde iken 2022 yılı üçüncü çeyreğinde yüzde 11'e ulaşmıştır (TCMB, 2023).

Türkiye'nin yıllık doğal gaz tüketimi 60 milyar metreküp civarında. Sakarya Gaz Sahası'nda keşfedilen 540 milyar metreküp doğalgazın Türkiye'deki hanelerin 30 yıllık ihtiyacını karşılayacağı bekleniyor (Dünya,2022). Karadeniz'deki doğal gaz rezervi sayesinde Türkiye'nin doğal gaz faturası yılda 6 milyar dolar civarında düşecektir. Başka bir ifadeyle Karadeniz gazı 2022 yılında gerçekleşen 81,1 milyar dolar Türkiye'nin enerji

dış ticaret açığını sabit fiyat varsayımıyla %7,4 civarında düşürecektir. Bu da önemli bir rakamdır.

Bu rakam 2022 dolar fiyatı ile çarpıldığında³ 80.460 milyon TL gibi bir hesap ortaya çıkmaktadır. Bu tutar ise 2021 yılındaki bölgenin GSYH'sinden daha fazladır (Tablo 1). Aynı zamanda 2021 yılı Türkiye GSYH içinde %1,11 gibi bir pay demektir. Yani Filyos Vadisi Projesi, 2021 yılı GSYH rakamları baz alınarak sabit fiyat varsayımıyla bölge ekonomisinin GSYH'ndan daha fazla bir hasıla oluşturmaktadır. Bunun yanında Türkiye ekonomisine de %1,11 gibi bir katkı sağlamaktadır.

3.2.5. Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörleri Bakımından Katkısı

TR 81 Düzey 2 Bölgesi'nin Karadeniz coğrafi özelliklerinden olan engebeli yapısını genel anlamda hissedilmektedir. Engebeli arazi yapısı tarımsal faaliyetlerinin daha zor ve kısıtlı alanlarda yapılmasına imkân tanımaktadır. Kısıtlı olan jeolojik yapısına rağmen verimli bir şekilde kullanılarak güzel sonuçlara ulaşılması zor değildir. Tarımsal faaliyetlerde endüstriyel yöntemlerin ilerisine gidilerek, organik tarım yöntemleriyle ekolojiye en uygun şekilde, doğanın bir parçası olduğumuzu kabul ederek kaliteli ürünleri yetiştirip hem ulusal hem de uluslararası düzeyde pazarlaması yapılabilir. Doğu Avrupa ülkelerinin soğuk ikliminin verdiği düşük verimli üretimleri nedeniyle bu durum bir fırsat sunacaktır. Üretilen tarımsal ya da hayvansal üretimleri organik yöntemler ile üretilmesi bu ürünlerden katma değerli yeni ürünler yaratılması dünyada ve Türkiye'deki gelişmekte organik pazara giriş için fırsat Filyos Vadisi Projesi bir araç olacaktır. Ayrıca ulaşım altyapıları geliştirilip güçlendirildikten sonra Mersin, Antalya gibi tarımsal faaliyetlerin çok gelişmiş olduğu Akdeniz illerinden daha kısa süre içinde Filyos Limanı aracılığı ile dünya ya daha rahat bir şekilde açılacaktır.

Filyos Vadisi projesinin bir parçası olan Filyos Limanı, Türkiye'nin en büyük limanı konumunda. Liman aynı zamanda bulunduğu konumu itibariyle dünyaya açılan kapı olma

³ Hesaplama TCMB'nin 03.01.2022 Günü Saat 15:30'da Belirlenen Gösterge Niteliğindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları (Efektif Alış, USD/TRY=13.41) dikkate alınmıştır (T.C.M.B, 2022).

özelliğine sahiptir. Bu özelliğiyle hem Marmara limanları hem de Boğazların yükünü hafifletmesi beklenmektedir. Ayrıca Orta Asya ve Karadeniz dış ticaretinin demir yolu ağı üzerinden güneye ve Ortadoğu'ya ulaşmayı sağlayacaktır. Yılda 25 milyon ton kapasitesiyle ihracata önemli katkı sağlayacaktır (TCCB, 2021).

Filyos Vadisi Projesi bölgesel anlamda demir-çelik gibi endüstrilerin gelişmiş olduğu lokasyonlara yakın olmasının sanayi gelişimi açısından ciddi bir biçimde fayda sağlayacağı aynı zamanda Filyos' da kurulacak endüstri bölgesi için kolay ithal edilebilecek ham madde ile önemli sorunları önlenmesi sağlanacaktır. Bölgeye yakın iller örneğin Kastamonu'da gelişmiş ağaç ve ağaç ürünleri, mobilya gibi metallerin uluslararası pazarda yer almasını sağlayacak buna benzer yakın iller olarak sanayinin gelişmiş olduğu Ankara ya da Bolu, Eskişehir gibi iller için üretimin bölgeye kayacağı ve daha kolay dışa açılması anlamına gelmesidir.

Filyos Vadisi Projesi'nin oluşturacağı sinerji bölgenin hizmet sektörünün de canlanmasına yol açacaktır. Oluşacak güçlü altyapı, istihdam olanakları bölgede küçük işletmelerin ekonominin kalabalık ve önemli unsuru olarak refah seviyelerini güçlendirecektir. Projenin bölgeye katacağı birçok olumlu dışsallıklardan biri olarak bölge halkının ve küçük işletmelerin refah seviyesinin artmasıdır.

3.2.6. Enerji Kaynağı Bakımından Katkısı

Türkiye'nin yeterli miktarda enerji kaynaklarına sahip olamaması onu enerji konusunda dışa bağımlı hale getirmektedir. Çünkü üretilen enerji ihtiyaç duyulan enerji miktarının ancak bir kısmını karşılamaya yetmektedir. Bu durumda enerji ithalatı cari açığın en önemli nedenlerinden biri haline gelmektedir. Enerji dış ticaret açığı 2021'deki 42,4 milyar dolardan 2022 yılında 81,1 milyar dolara çıkmış, tarihi yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu yükseliş, enerji ithalatındaki artışın ihracatındaki artışın neredeyse iki katı kadar yüksek çıkmasından kaynaklanmıştır. Enerji ithalatının milli gelir içindeki payı da önemini korumaktadır. Bu oran 2013-2021 yılları arasında ortalama %5 olarak gerçekleşmiştir. Bu konuda yetersiz olan Türkiye, üretim yapabilmek için enerji ithalatı yapmak durumunda kalmaktadır. Bu durum enerjide dışa bağımlılığı zorunlu hale getirmektedir (TCMB., 2023).

Genel ticaret sistemine göre 2022 yılı Ocak-Ekim döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ithalat %39,4 artarak 300 milyar 443 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022). Ekim 2022 sonu itibariyle son bir yılda enerji ithalatına ödenen 94,2 milyar dolar (Dünya, 2022) dikkate alındığında, enerji ithalatının toplam ithalat içinde %31 gibi önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Enerji ithalatında dışa bağımlılığı azaltmada Karadeniz gazı fırsat olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu gazın üretimi sayesinde gaz ithalatının yüzde 30 düşeceği planlanmaktadır (Enerji Bakanlığı, 2023). Bu yeni arayışların bir sonucu olarak Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Filyos Vadisi projesinde önemli bir bileşen olarak görülmektedir (Bilgin, 2021). Bir bileşen olarak TPAO, Sakarya Gaz Sahası Geliştirme Projesi aracılığı ile 2022 yılı sonunda Karadeniz’de 710 milyar metreküplük doğalgaz rezervi keşfedilmiştir. Bu keşif sayesinde Filyos Doğalgaz İşleme Tesisi aracılığı ile 2023 yılında hanelere verilmeye başlanacağı planlanmaktadır. Filyos’un 165 kilometre kuzeyinde ve 2 bin 200 metre deniz derinliğinde kurulan üretim tesisi ile bölgenin stratejik önemi artacaktır. Böylelikle Filyos Vadisi Projesi serbest bölge, üretim bölgesi olmasının yanında Karadeniz doğalgazı ile ticaret ve sanayi gelişimi sağlanarak bölgesel kalkınmada önemli rol oynayacaktır (URL-2, 2023). Dolayısıyla bir bütün olarak değerlendirildiğinde Filyos Vadisi Projesi, hem bölge hem de ülke ekonomisine sağlayacağı katkı ile önemli bir ticaret merkezi konumundadır.

SONUÇ

Serbest bölgeler üretim, yatırım, istihdam ve milli gelirin artmasına katkı sağlayan ekonomik kalkınma hamlesinde önemli rol oynayan alanlardır. Serbest bölgeler, gelişmiş ülkelerde ticaret ağırlıklı bir yapıya sahipken gelişmekte olan ülkelerde ihracata dönük olarak hem ticari hem de endüstriyel bir yapısı vardır. Gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerin aksine kalkınma sürecinde üretim ve ihracata daha çok önem verirler. Bu ülkeler, ihtiyaç duyduğu sermaye birikimini elde ederek teknoloji transferleri sayesinde araştırma geliştirme maliyetlerini minimum düzeyde tutmak, teknolojik ve bilimsel konularda daha hızlı adımlarla yürümek durumundadırlar. Gelişmiş ülkelerin sahip oldukları imkânlar dâhilinde serbest bölgelerin avantajlarından daha çok yararlandıkları görülmür.

Serbest bölgeler bağlamında Filyos Vadisi Projesi, hem bölgesel hem de ulusal ve uluslararası anlamda büyük bir öneme sahiptir. Geniş hinterlandı sayesinde Filyos Vadisi Projesi, sahip olduğu liman ve tüm yatırım alanlarıyla Karadeniz’de elde edeceği konumu sayesinde uluslararası boyutta da önem kazanmaktadır.

Filyos Limanının 25 milyon ton/yıl kapasitesi ile Mersin Limanı ile yakın kapasitelerde bir liman olacağı öngörülmektedir. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’nın Ulaşan ve Erişen Türkiye 2019 Raporuna göre “Üç Denizde Üç Büyük Liman” projesi dâhilinde İzmir Çandarlı, Zonguldak Filyos, Mersin Konteyner limanlarının hayata geçirileceği bilinmektedir. Filyos Vadisi Projesi bölgede 40 bin kişiye dolaylı ve dolaysız istihdam imkânı sağlayacak, mevcut göç sorununa çözümler getirecektir. İstihdamın bölgede yapacağı ekonomik canlılık, pozitif dışsallık olarak küçük, orta ve büyük işletmelere de yansıtacaktır. Proje sayesinde bölgede altyapı yatırımları hızlanacak, organik tarım ürünleri katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülerek önemli pazarlama avantajları elde edilecektir. Proje aynı zamanda sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesine de katkı sağlayarak bölge ekonomisini güçlendirecektir.

Projenin tamamlanmasıyla birlikte etki alanı Çaycuma sınırlarını aşacaktır. Endüstriyel kompleksler içeren Filyos Vadisi projesi ekonomiye 80 milyar dolar getiri sağlayacaktır. Bu rakam, TR81 düzey 2’de yer alan Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinin GSYH’sı toplamından daha fazladır. Aynı zamanda bu rakam, Türkiye GSYH’sına 2021 yılı rakamlarıyla %1,1’lik bir katkı, enerji dış ticaret açığının her yıl %7,4 oranında düşmesi demektir.

Filyos Vadisi Projesi’nin kapsama alanı içinde olan iller, özellikle Bartın ve Zonguldak, üniversite-sanayi işbirliğiyle projeye odaklanmalı, projenin sunacağı fırsatları değerlendirmelidir. Özellikle Amasra’da mevcut turizm altyapısı projeye uygun hale getirilerek, ülke turizmine, dolayısıyla milli gelirine katkı sağlar niteliğe kavuşturulmalıdır. Sonuç olarak, Filyos Vadisi projesi kapsamında yeni açılacak iş kolları ve yapılan tüm faaliyetler, Filyos bölgesini önemli bir ticaret merkeziyle birlikte enerji, teknoloji ve lojistik üssü haline getirecektir.

KAYNAKLAR

Arslaner, H., & Çobanoğlu, S. (2016). Serbest Bölgelerde Vergi Avantajları. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(3), 1-14.

- Aslan, N. (2013). Serbest Bölgelerin Karadeniz Ticaretine Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Atıf, E., & Çelikoğlu, Ş. (2019). Sosyo-ekonomik ve çevresel yönleriyle Filyos Vadi Projesi. *Social Sciences Studies Journal (Sssjournal)*, 5(29), 49-68.
- Avcı, S. (1997). Aşağı filyos havzasında planlama sorunlarına coğrafi bir yaklaşım. *Türk Coğrafya Dergisi*, 32: 301-316
- Avrupa Serbest Bölgesi, (2021). <http://www.asb.com.tr/faq.aspx-1> (Erişim Tarihi: 2021, 29 Mayıs).
- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (2020). Filyos Lojistik Merkezi Araştırma ve Ön Fizibilite Raporu, Zonguldak.
- Batı Karadeniz Kalkınma Birliği (BAKAB), <https://www.bakab.gov.tr/filyos/> (Erişim Tarihi:2023, 02 Mayıs)
- Bilgin, M.H. (2022). Açılış Konuşması. H. Çeştepe, B. Ali, G.Fehmi (Ed.), Filyos Çalıştayı içinde (17-19), Zonguldak: Sistem Ofset Basım. https://cdn3.beun.edu.tr/w3/938473329e89f06f6849a4e48f5d2d39/filyoscalista_y2021compressed.pdf (Erişim Tarihi: 2023, 10 Mayıs).
- Binici, İ. (2020). Türkiye’de Serbest Bölgelere Uygulanan Teşvikler ve Teşviklerin Değerlendirilmesi: Kayseri Serbest Bölgesi Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Buyrukoğlu, S, Şimşek, M.H. (2022). Türkiye’de vergi planlaması aracı olarak serbest bölgeler, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 9 (29), 58-75
- Ceyhan, M, Akdeniz, T . (2020). Eskişehir-Denizli-Uşak lojistik üssünün ve lojistik köy ağlarının bölgesel kalkınmaya etkisi bağlamında Filyos projesinin bölge ekonomisi üzerindeki muhtemel katkıları. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi* , 5 (2) , 127-142 .
- Ceyhan, M , Kamacı, A , Peçe, M . (2017). Batı Karadeniz Bölgesinin kalkınmasında Filyos Projesi başat bir rol oynayabilir mi? . *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* , (2) , 44-66
- Ceyhan, S , Kamacı, A , Peçe, M . (2017). Filyos Liman Projesinin kruvaziyer gemi turizmi açısından değerlendirilmesi ve bölge ekonomisine katkısı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (13), 271-283.
- COŞKUN, M., & ORTAÇ, G. (2022). Filyos Çayı Havzası'nın (Karabük Merkez İlçe-Gökçebey) çok ölçütlü karar analizi yöntemiyle taşkın risklerinin belirlenmesi. *Eastern Geographical Review*, 27(47).
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İE.ŞKRT., 3/288, H.30.01.1139.

Çetinkaya, M. (2012). Filyos Vadisi Projesi. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, <http://www.karorsan.org.tr/images/Filyos-Vadisi.pdf> (Erişim Tarihi:2023, 25 Nisan)

Dinler, Zeynel (2001), Bölgesel İktisat, Bursa: Ekin Yayınevi.

Dünya Gazetesi, 19.12.2022, İthal enerjinin faturası: 80,5 milyar dolar. <https://www.dunya.com/ekonomi/ithal-enerjinin-faturasi-805-milyar-dolar-haberi-677965> (Erişim Tarihi: 2023 12 Mayıs).

Giray, F. (2014), Vergi Teşvik Sistemi ve Uygulamaları, Bursa, Ekin Yayınları.

Güllü, M. (2008). Serbet Bölgeler ve Gaziantep Serbest Bölgesi'nin Yöre ve Ülke Ekonomisine Katkıları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Han, E. ve A. A.Kaya (2021). Kalkınma ekonomisi: teori ve politika, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özdemir, K. and Güngör, Ö. (2019) Filyos çayı havzasında SWAT modelinin uygulaması. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 1(2), 90-102.

Resmi Gazete (1985) Serbest Bölgeler Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3218&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 2023, 03 Mayıs).

Tapdık, S. (2022), Kent ve kalkınma ilişkisinde Filyos örneği, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 1109-1134.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2021), <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/128189/filyos-limani-acilisi-ve-dogalgaz-isleme-tesisleri-temel-atma-toreni-nde-yaptiklari-konusma>, (Erişim Tarihi:2023, 05)

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Cumhurbaşkanı Erdoğan, 'Filyos Liman Açılışı ve Doğalgaz İşleme Tesisleri Temel Atma Töreni'ne katıldı, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/cumhurbaskani-erdogan-filyos-liman-acilisi-ve-dogalgaz-isleme-tesisleri-temel-atma-torenine-katildi, (Erişim Tarihi: 2023, 11 Mayıs).

T.C. Merkez Bankası Enflasyon Raporu 2023-I, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/a6c32274-a779-435e-ab63-6a99f43d7e5c/Kutu+2.2_23_i.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORSPACE-a6c32274-a779-435e-ab63-6a99f43d7e5c-onJd8Vh (Erişim Tarihi : 2023, 11 Mayıs).

T.C. Merkez Bankası 03.01.2022 Günü Saat 15:30'da Belirlenen Gösterge Niteliğindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları,

<https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/202201/03012022.xml>, (Erişim Tarihi: 2023, 05 Mayıs)

T.C. Çaycuma Kaymakamlığı, <http://www.caycuma.gov.tr/antik-teion-billaos-kenti-ve-filyos-kalesi> (Erişim Tarihi: 2023, 02 Mayıs).

T.C.Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Batı Karadeniz Bölgesi (Zonguldak-Karabük-Bartın) Bölge Planı 2010-2013, <https://www.sanayi.gov.tr/bolgesel-kalkinma-faaliyetleri/strateji-belgeleri/01154b>, Erişim tarihi: 17.05.2023.

T.C. Ticaret Bakanlığı, (2021). Serbest Bölgeler İstatistikleri. <https://ticaret.gov.tr/serbest-bolgeler/serbest-bolgeler-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 2021, 19 Haziran).

T.C. Zonguldak Valiliği, <http://www.zonguldak.gov.tr/filyos-vadisi> (Erişim Tarihi: 2023, 09 Mayıs).

Tıraş, H.H. (2008). Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri ve Kayseri Serbest Bölgesinde Uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Toprak, M. (2019). Bölgesel Gelişme Dinamikleri Ekseninde Serbest Bölgelerin Dış Ticaret Etkileri: Ege Serbest Bölgesi (ESBAŞ) Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Tosuner, M., Ve Arıkan, Z. (2014). Türk Vergi Sistemi, İzmir

TÜİK (2022), Dış Ticaret İstatistikleri, Ekim 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Ekim-2022-45545#:~:text=Genel%20ticaret%20sistemine%20g%C3%B6re%20ihracat%202022%20y%C4%B1%20Ocak%20Ekim%20d%C3%B6neminde,443%20milyon%20dolar%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti> (Erişim Tarihi:2023, 12 Mayıs).

Yayla, T. (2010). Küreselleşme Sürecinde Serbest Bölgelerin Türkiye Dış Ticareti Üzerine Etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Yazıcılar, S. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Serbest Bölgeler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Weber,A. (1958), Theory of the Location of Industries, Çev. C. Friedrich, The University of Chicago Pres,

URL-1 (2021). Filyos Vadisi, <https://www.filyosvadisi.com/?go=stratejik-lokasyon> (Erişim Tarihi: 2023, 03 Mayıs).

URL-2 (2023). Filyos Doğal Gaz İşleme Tesisi "Karadeniz Gazı Devreye Alma Töreni" için gün sayıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/filyos-dogal-gaz-isleme-tesisi>

[karadeniz-gazi-devreye-alma-toreni-icin-gun-sayiyor/2872775](#) (Erişim tarihi: 2023, 04 Nisan).